

Les violations par la France du
droit international du travail
Naruszanie przez Francję
międzynarodowego prawa pracy

Raphaël Dalmasso
Université de Lorraine

Introduction

- Pendant longtemps, la France se considérait comme un élève modèle du vis-à-vis des normes internationales du travail, qu'elles proviennent des Convention OIT ou des normes européennes (Convention européenne des droits de l'homme, Charte sociale européenne).
- Plusieurs contentieux, achevés ou en cours, imposent de modérer ce point de vue: le droit français n'est pas toujours exemplaire.
- Ainsi le droit international a pu forcer le législateur français à modifier son droit interne.
- Przez długi czas Francja uważała się za wzorcowego ucznia, jeśli chodzi o międzynarodowe standardy pracy, niezależnie od tego, czy wynikały one z konwencji MOP, czy ze standardów europejskich (Europejska Konwencja Praw Człowieka, Europejska Karta Społeczna). Kilka spraw sądowych, zakończonych lub będących w toku, wymaga uściślenia tego punktu widzenia: prawo francuskie nie zawsze jest wzorcowe. Prawo międzynarodowe zmusiło ustawodawcę francuskiego do zmiany prawa krajowego.

L'émergence de contentieux

- 3 affaires symptomatiques seront étudiées ici. Elles sont toutes nées de contentieux internes (devant des juridictions nationales), portées ensuite devant des juridictions ou comités internationaux.
- 2 affaires sont achevées, et ont nécessité une modification du droit français
- Une affaire est toujours pendante actuellement (devant le Comité européen des droits sociaux).
- Przeanalizowane zostaną trzy symptomatyczne przypadki. Wszystkie one powstały w wyniku sporów krajowych (przed sądami krajowymi), które następnie zostały wniesione przed sądy lub komisje międzynarodowe.
- 2 sprawy zostały zakończone i wymagały zmiany prawa francuskiego
- Jedna sprawa jest nadal w toku (przed Europejskim Komitetem Praw Społecznych).

La France face à la CEDH : le travail forcé, la servitude et l'esclavage moderne

- L'ancien code pénal français (début des années 2000) était insuffisant sur la répression du travail forcé, de la servitude et de l'esclavage. Il y avait juste un article qui considérait comme un délit (inférieur à un crime) « l'obtention de travail non rétribué ou avec une rétribution manifestement sans rapport avec l'importance du travail accompli ».

Stary francuski kodeks karny (z początku XXI wieku) był niewystarczający, jeśli chodzi o zwalczanie pracy przymusowej, poddaństwa i niewolnictwa. Był tylko jeden artykuł, który uznawał za wykroczenie (mniej niż przestępstwo) "otrzymywanie nieodpłatnej pracy lub pracy za wynagrodzeniem wyraźnie niezwiązanym z wagą wykonywanej pracy".

L'affaire Siliadin

- Dans un contentieux interne, une travailleuse à domicile, Henriette Siliadin, avait été embauchée pendant des années comme bonne sans quasiment aucun salaire. Elle était sans papier, donc en situation de particulière faiblesse, dont ont abusé ses employeurs.
- H. Siliadin a tout d'abord demandé la condamnation de ses employeurs devant les tribunaux français, et des dommages et intérêts. Les tribunaux ont condamné, mais avec des peines particulièrement faibles, et une indemnisation dérisoire de toutes les années de travail.
- W wewnętrznym sporze pracownica domowa, Henriette Siliadin, przez wiele lat była zatrudniona jako pokojówka, prawie bez wynagrodzenia. Była nieudokumentowana, a zatem znajdowała się w szczególnie trudnej sytuacji, co wykorzystali jej pracodawcy. H. Siliadin domagała się najpierw skazania swoich pracodawców przed sądem francuskim oraz odszkodowania. Sądy skazywały, ale z wyjątkowo niskimi wyrokami i mizerną rekompensatą za wszystkie lata pracy.

La saisine de la CEDH sur le fondement de l'art. 4 Conv EDH

- H. Siliadin a attaqué la France devant la Cour Européenne des droits de l'homme sur le fondement de son article 4.
- H. Siliadin zaskarżył Francję do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na podstawie art. 4.

- ARTYKUŁ 4

Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej

1. Nikt nie może być trzymany w niewoli lub w poddaństwie.
2. Nikt nie może być zmuszony do świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.

Le double apport de l'art. 4 Conv EDH

- L'article 4 apporte 2 protections par rapport au droit français de l'époque : 3 situations de travail indigne : travail forcé, servitude et esclavage.
- La nécessité d'une « protection concrète et effective des victimes »
- L'arrêt de la **CEDH du 26 juillet 2005 (Siliadin / France)** a considéré que le droit français ne concevait que la conception de travail forcé, et pas celle de servitude ni d'esclavage moderne, et n'apportait pas aux victimes une protection concrète et effective.
- Artykuł 4 zapewnia 2 rodzaje ochrony w porównaniu z ówczesnym prawem francuskim: 3 sytuacje pracy niegodnej: praca przymusowa, poddaństwo i niewolnictwo.
- Potrzeba "konkretnej i skutecznej ochrony ofiar
- W wyroku ETPC z 26 lipca 2005 r. (Siliadin / Francja) uznano, że prawo francuskie obejmowało jedynie pracę przymusową, a nie poddaństwo lub współczesne niewolnictwo, i nie zapewniało ofiarom konkretnej i skutecznej ochrony.

Une seconde condamnation et finalement un droit français modifié

- Dans un premier temps le législateur français a résisté à la CEDH, estimant que son droit était suffisamment complet et protecteur.
- Suite à une seconde condamnation en 2012 (CEDH 11 oct. 2012) le législateur français a fini par céder et incriminé les 3 catégories : travail forcé, servitude et esclavage.
- Le contentieux en France demeure cependant presque inexistant, témoignant de la difficulté, souvent pour des travailleurs immigrés sans papiers, d'attaquer en justice leur employeur.
- Początkowo ustawodawca francuski opierał się EKPC, uważając, że jego prawo jest wystarczająco wszechstronne i ochronne.
- Po drugim potępieniu w 2012 r. (ECHR 11 października 2012 r.) francuski ustawodawca w końcu się ugiął i uznał za przestępstwo trzy kategorie: pracę przymusową, poddaństwo i niewolnictwo.
- Jednak spory sądowe we Francji prawie nie istnieją, co świadczy o trudnościach, jakie często mają pracownicy-imigranci nieposiadający dokumentów, aby pozwać pracodawcę do sądu.

La France face à l'OIT : le « contrat nouvelles embauches et la convention 158

- Contexte : une modification du droit du travail en 2005 : le contrat «nouvelles embauches» (CNE), établi par l'ordonnance no 2005-893 du 2 août 2005
- Ce nouveau contrat de travail permettait un licenciement sans motif, sans procédure et sans indemnité pendant 2 ans.
- L'idée : faciliter les embauches en facilitant les licenciements.
- Kontekst: zmiana prawa pracy w 2005 r.: umowa o "nowych pracownikach" (CNE), ustanowiona rozporządzeniem nr 2005-893 z dnia 2 sierpnia 2005 r.
- Ta nowa umowa o pracę pozwalała na zwolnienie bez przyczyny, bez procedury i bez odszkodowania przez 2 lata.
- Chodziło o to, aby ułatwić zatrudnianie poprzez ułatwienie zwalniania pracowników.

Le CNE : des contentieux initialement internes

- Ce contrat a d'abord été contesté devant les juridictions internes du travail (Conseil de prud'hommes).
- Un avocat a eu l'idée d'aller regarder dans le droit de l'OIT, et a découvert que la France avait ratifié une convention, la convention 158, portant sur les licenciements.
- A l'époque (début des années 2000), personnes ne se souvenait de cette convention.
- Umowa ta została najpierw zakwestionowana przed krajowymi sądami pracy (Conseil de prud'hommes).
- Pewien prawnik wpadł na pomysł, aby sprawdzić prawo MOP i odkrył, że Francja ratyfikowała Konwencję 158 dotyczącą zwolnień.
- W tamtym czasie (początek lat 2000) nikt nie pamiętał o tej konwencji.

Le texte de la convention 158

- Article 4

The employment of a worker shall not be terminated unless there is a valid reason for such termination connected with the capacity or conduct of the worker or based on the operational requirements of the undertaking, establishment or service.

Exclusion : Art. 2 : workers engaged on a casual basis for a short period.

Décisions de justice française et saisine de l'OIT

- Des décisions de justice françaises ont dans un premier temps considéré que la loi française était contraire à la conv. 158, et ont appliqué cette convention, estimant que tout licenciement devait être motivé.
- Des syndicats ont alors diligenté une procédure de réclamation devant l'OIT.
- L'OIT n'est pas une juridiction, mais suite à cette procédure, la conférence internationale du travail peut faire des « recommandations » si elle estime qu'un Etat viole une convention.
- Francuskie orzeczenia sądowe początkowo uznały, że prawo francuskie jest sprzeczne z konwencją nr 158 i zastosowały tę konwencję, uznając, że każde zwolnienie musi być uzasadnione.
- Związki zawodowe wszczęły następnie procedurę składania skarg do MOP.
- MOP nie jest sądem, ale zgodnie z tą procedurą Międzynarodowa Konferencja Pracy może wydać "zalecenia", jeśli uzna, że dane państwo narusza konwencję.

Une recommandation imposant une abrogation du CNE

Article 4. Valid reason for termination.

The tripartite committee also concluded that Ordinance No. 2005-893 significantly departs from the requirements of Article 4 of the Convention which is “the cornerstone of the Convention’s provisions”, as indicated by the Committee of Experts in paragraph 76 of the General Survey of 1995 on protection against unjustified termination. Accordingly, pursuant to the recommendation approved by the Governing Body, the Committee invites the Government to include in its report the measures taken, in consultation with the social partners, to give effect to Article 4 of the Convention, by ensuring that “contracts for new employment” can in no case be terminated in the absence of a valid reason.

Un précédent historique pour la France

- C'est la première fois que l'OIT estimait que la France violait une de ses conventions.
- Conséquence : le législateur a fini par se soumettre et abroger le CNE.
- In the report received in October 2008, the Government indicates that, taking into account the recommendations of the ILO Governing Body of 14 November 2007, it passed Act No. 2008-596 of 25 June 2008 repealing provisions relating to the “Contract for New Employment” (CNE). The Act implements a national tripartite agreement. The CNEs in force at the time of the publication of the Act were reclassified as contracts of unlimited duration.

Un contentieux en cours : les barèmes de licenciements et la charte sociale européenne

- Le droit français, avec les Ordonnances dites « Macron » en 2017, a mis en place des « barèmes » d'indemnisation de licenciement abusif.
- Pour dire les choses simplement, la loi fixe, en fonction de l'ancienneté, une indemnisation minimale et maximale pouvant être versée au salarié en cas de licenciement abusif.
- C'est donc une limitation du pouvoir du juge dans l'appréciation du préjudice du salarié.
- Le problème réside surtout dans la fixation d'un plafond d'indemnisation.
- Prawo francuskie, wraz z tzw. rozporządzeniami "Macrona" w 2017 r., wprowadziło "skale" odszkodowań za niesprawiedliwe zwolnienie z pracy.
- Mówiąc prościej, prawo określa, w zależności od stażu pracy, minimalne i maksymalne odszkodowanie, które może być wypłacone pracownikowi w przypadku niesprawiedliwego zwolnienia.
- Jest to zatem ograniczenie uprawnień sędziego do oceny uszczerbku pracownika.
- Problem polega głównie na ustaleniu pułapu odszkodowania.

La Charte sociale européenne : un texte à la valeur juridique incertaine en France

- Il existe un texte, la Charte sociale européenne, dont on discute encore en France de sa réelle valeur contraignante.
- Ce texte prévoit dans l'article 24 :

The right to protection in cases of termination of employment

With a view to ensuring the effective exercise of the right of workers to protection in cases of termination of employment, the Parties undertake to recognise:

- a) the right of all workers not to have their employment terminated without valid reasons for such termination connected with their capacity or conduct or based on the operational requirements of the undertaking, establishment or service;
- b) the right of workers whose employment is terminated without a valid reason to **adequate compensation** or other appropriate relief. To this end the Parties undertake to ensure that a worker who considers that his employment has been terminated without a valid reason shall have the right to appeal to an impartial body.

Saisine en cours du CEDS

- Des syndicats ont saisi le CEDS, estimant que les indemnisations plafonnées violent l'art. 24, notamment la notion d'indemnisation adéquate (adequate compensation).
- L'affaire est encore en cours.
- Dans une affaire similaire, le CEDS a déjà « condamné » l'Italie (Décision n° 158/2017, du 11 février 2020, CGIL c. Italie)
- Même si la France est « condamnée », le CEDS n'est pas une juridiction. Mais la France pourra-t-elle s'opposer à une telle décision?
- Związki zawodowe skierowały sprawę do ECSR, twierdząc, że ograniczone odszkodowanie narusza art. 24, w tym pojęcie odpowiedniego odszkodowania.
- Sprawa jest nadal w toku.
- W podobnej sprawie ECSR już "potępił" Włochy (decyzja nr 158/2017, z dnia 11 lutego 2020 r., CGIL przeciwko Włochom).
- Nawet jeśli Francja zostanie "potępiona", ECSR nie jest sądem. Ale czy Francja będzie w stanie przeciwstawić się takiej decyzji?

Conclusion : une internationalisation du droit du travail français

- Depuis 20 ans, le droit du travail français fait de plus en plus l'objet d'interprétations à la lumière du droit international du travail.
- Différentes sources sont mobilisées : Conv EDH (mais rares dispositions en droit social), Conv OIT et Charte sociale européenne.
- Seule la CEDH a la capacité de condamner la France, mais les décisions de l'OIT ou du CEDS sont cependant solennelle, et on imagine mal la France ne pas suivre leurs recommandations.
- En tout cas la France n'est plus forcément un « bon élève ». Il y a un débat actuel sur l'éventuelle sortie de certaines conventions de l'OIT, voire de la Charte sociale.
- W ciągu ostatnich 20 lat francuskie prawo pracy było w coraz większym stopniu interpretowane w świetle międzynarodowego prawa pracy.
- Mobilizowane są różne źródła: EKPC (ale rzadko przepisy w prawie społecznym), konwencja MOP i Europejska Karta Społeczna.
- Jedynie Europejski Trybunał Praw Człowieka ma możliwość potępienia Francji, ale decyzje MOP lub ECSR są mimo wszystko uroczyste i trudno sobie wyobrazić, by Francja nie zastosowała się do ich zaleceń.
- W każdym razie Francja nie jest już koniecznie "dobrym uczniem". Obecnie toczy się debata na temat możliwości wycofania się z niektórych konwencji MOP, a nawet z Karty Społecznej.